

Ms 5/112

Voinou'chné rokonságg

Koller Lajos, a hadmérnökkari tisztt
és a magyar távíró második vezére,
majd az egyesített posta és távíró
első vezére

Irta:

Demény Károly

Budapest. 1936.
FŐVÁROSI NYOMDA R. T.

Keller Lajos a földművelésügyi miniszternek
és a magyar távíró társaság igazgatójának
majd az egyesített posta és távíró
bizottságának elnökének

Magyar Posta és Távíró Társaság
Budapest, 1900. évi október 10.

Gödrei és granzowi Koller Lajos, távíró főigazgató és min. tanácsos szül. Pesten 1838 augusztus 22-én, meghalt Budapesten, 1891 december 31-én. Atyja Koller Ferenc, Pest város polgármestere és országgyűlési követe, majd a hétszemélyes tábla tagja, Lajost a katonai pályára szánta és ezért 13 éves korában, 1851-ben felvétette a bécsi hadmérnöki akadémiára. Az akadémiát a fiú hat év alatt, és utána a törzstiszti képesítéssel járó magasabb tanfolyamot is egy év alatt kitűnően elvégezte úgy, hogy 1857 augusztus 18-án, 19 éves korában, hadmérnökkari hadnaggyá nevezték ki és a csapathoz osztották be.

Alig egy évi csapatszolgálat után már parancsnoksági segédtsízt, és a reákövetkező évben az 1859-ben meginduló olasz hadjáratban főhadnagy és egy tábori távíróosztály parancsnoka lett. 1860-ban mint építő vett részt a krakkói vár erődítési munkálataiban és 1861-ben mint a hadmérnöki akadémia tanárjelöltje a technológia és a vegyelemzés tanában, a híres Rettenbacher bécsi műegyetemi tanár hallgatója volt.

1862-ben kirendelték Pálffy Móric gróf altábornagy, Magyarország akkori kir. helytartója mellé szárnysegédnek; 1863-ban kapitánnyá nevezték ki a 14. számú huszárezredbe. Mikor 1865-ben a helytartóság megszűntével felmentették a szárnysegédi megbízatás alól, kérelmére ismét visszakerült a hadmérnökkarhoz.

Az 1866. évi olasz hadjárat Kollert Mantovában találta, ahol a várerődítmények felszerelésében és a biztonsági szolgálat ellátásában volt alkalmazva és a várparancsnok különös bizalma folytán ismételten fontos vezérkari és egyéb kényes teendőkre kapott megbízatást. Így az augusztus 9-én kötött fegyverszünet alatt Koller volt az, aki a szerencsétlen Sarolta mexikói császárnét átkísérte az olasz táboron keresztül, amikor az Rómába a pápához sietett, hogy attól segítséget kérjen férjének, Miksának és császárságának megmentésére.

Az október 3-iki béke megkötése és Mantova átadása után Kollert Olmützbe helyezték át szolgálattételre.

Koller akkor jegyben járt Szalay Máriával, Szalay István udv. tanácsos leányával, és mivel leendő apósa ahhoz kötötte a házassághoz való végleges hozzájárulását, hogy Koller megváljék az örökös áthelyeztetéssel és költözködéssel járó katonai szolgálattól, Koller ennek a kívánságnak eleget teendő, leköszönt tiszti rangjáról, viszont apósa kieszközölte számára, hogy 1867 augusztus 4-én kinevezték Ő Felsége kabinetirodájába, Pápay udv. tanácsos mellé, fogalmazóvá. Öt évi udvari szolgálat után, mely alatt udvari titkárrá lépett elő, osztálytanácsossá nevezték ki és szolgálattételre a távíró osztályba Takáts János min. tanácsos, távíró főigazgató mellé osztották be ügyosztályvezetőnek és Takáts helyettesének. E beosztásában fontos szervezési és kodifikáló munkákat végzett. Takáts elhunytával 1881 július 14-én kinevezték Kollert min. tanácsossá és a magyar távíró országos főigazgatójává.

Ebben a minőségében sokat tett a távíróhálózat további fejlesztése és gyorsabb távíró gépek alkalmazása érdekében. Így megszerezte a Teuffelhart-féle Hughes duplexet, a Digney-féle Hughes translatort és alkalmazta a Kovačić-féle ellentávíró is.

Közben 1875-ben Szent-Péterváron, 1879-ben Londonban és 1885-

ben Berlinben képviselte a magyar távírószolgálatot a nemzetközi távíró értekezleteken és a pétervári konferencia után kapta a III. oszt. vas-koronarendet.

Gervay Mihály, min. tanácsos, országos postafőigazgató nyugdíjazásával, 1887 február 21-e után hozzáfogott Baross Gábor rendeletére Heim Péterrel együtt a posta és távíróintézet egyesítéséhez, amely munka bevégeztével Koller Lajos lett az egyesített intézmény személyzeti és nemzetközi ügyeinek közvetlen vezetője és ezenfelül a Heim Péter vezetése alatt maradt többi posta és távíró ügyeknek államtitkári hatáskörrel felruházott feülvizsgálója, vagyis az egyesített intézet legfőbb vezére.

Ő alatta történt 1888-tól 1891 tavaszáig a Heim-féle nagy postai és részben távírói reformmunka, melyet Koller a maga részéről is támogatót és előmozdított. 1890 tavaszán elment Párizsba a nemzetközi távíró-értekezleten képviselni a magyar távíró szolgálatot. Ezen az értekezleten Koller előkelő szerepet vitt; elnöke volt a szövegező albizottságnak és befolyásával ki tudta eszközölni, hogy a legközelebbi nemzetközi távíróértekezlet 1896-ban Budapesten tartassék, a magyar állam ezredéves ünnepélyei fényének és jelentőségének emelésére.

Hazatérve újra hozzálátott hivatalos teendőinek és vezéri feladatainak ellátásához, azonban már korábban érzett gyengélkedése mindjobban elhatalmasodott rajta, úgyhogy kénytelen volt 1891 őszén már távol maradni a hivataloskodás izgalmaitól és ugyanezen év Szilveszter napján elhunyt.

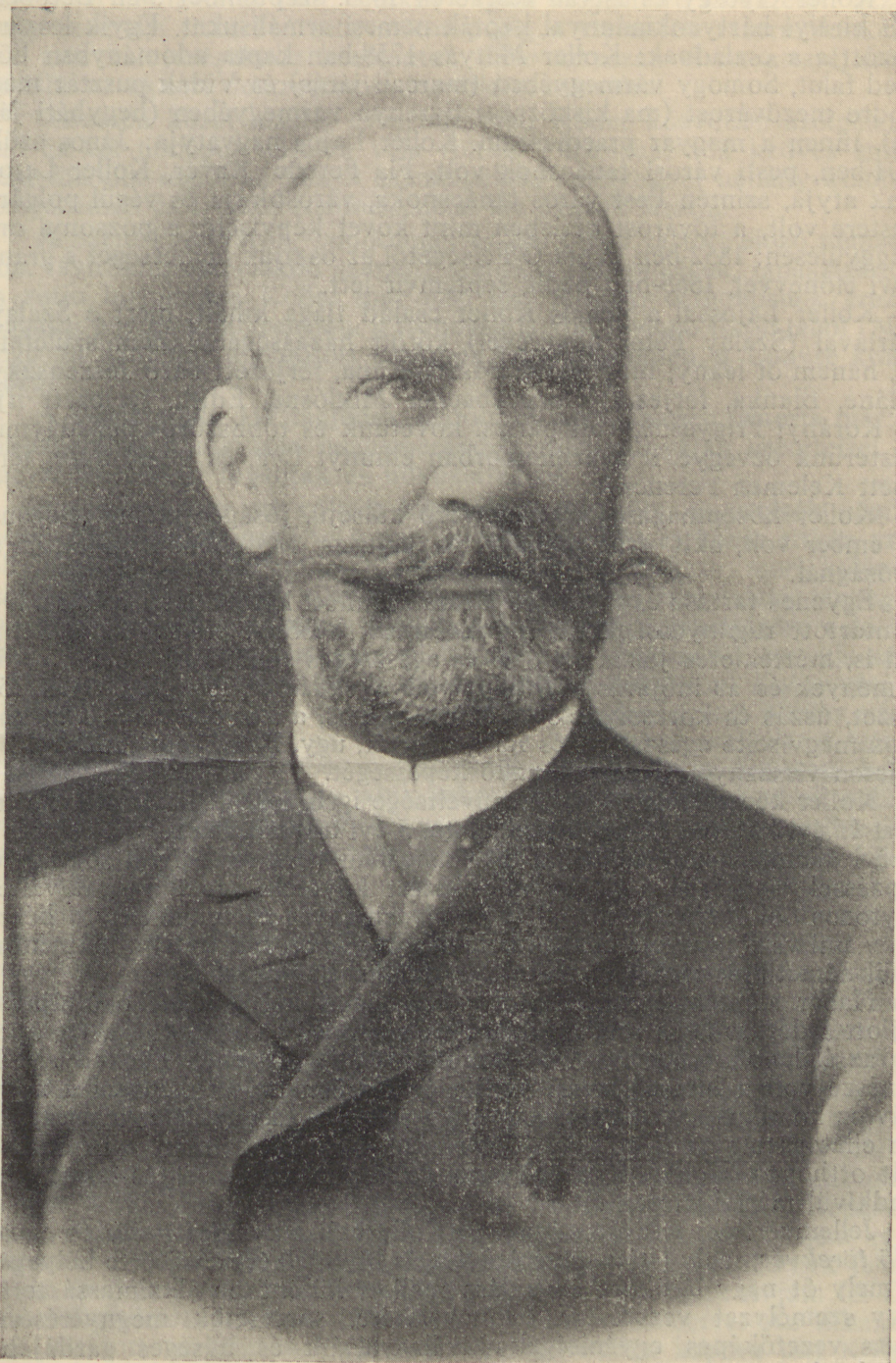
Koller Lajos buzgón, kötelességtudással, hivatottsággal és lelkiismeretességgel végezte a közszolgálatból származó teendőit és éppen olyan szeretettel és odaadással foglalkozott az egyesített posta és távíró intézmény fejlesztésével, mint amilyen buzgalommal szolgálta korábban a külön távíróintézményt és még korábban a katonaságot, békében és háborúban. Mindenütt haladásra törekvő egyéniség, buzgó vezető és megértő főnök volt, aki szeretettel foglalkozott a személyzet dolgaival s ezért szeretetet is aratott viszonzásul. Mindenütt hűséges gárda vette körül, mert magával tudta ragadni a személyzet lelkes vezetőit.

Ennek a gárdának ismertebb tagjai voltak: Pfannschmidt Kálmán, a helyettes, az ismert lőcsei család sarja, Zsedényi Ede rokona, Sebes Pál, a személyügyi referens, Szabó Béla, a jogász és az államnak fenntartott jogokat szabályozó 1888 : XXXI. t.-c. kodifikálója, Kiss József, a gépszakértő és a kapcsolástan tanára, Mokry Gusztáv, a nemzetközi szakember, dr. Baló Géza, a távírókezelés tanára. Intödy Adolf, a vonalépítő, Schmidt Károly és Kupferschmidt János, a két főszámvevő stb.

Koller, mint mérnökember, érdeklődéssel nézett az 1887-ben Baross miniszter által életrehívott mérnöki kar működése elé is, amelytől a nagy postaintézet műszaki fellendítése volt várható. Sajnos, korai halála megakadályozta őt abban, hogy bensőbb érintkezésbe jusson az új kar törekvéseivel.

Koller Lajos, az ember.

Gödrei és granzowi Koller Lajos régi, birtokos, nemesi család sarja, amely családfáját a XVII. századig vezet vissza és amely több előkelő tisztviselőt és politikust adott hazájának.

Koller Lajos

Koller György és István testvérek 1654. szeptember 5-én Bécsben kelt királyi hártyaokmánnyal kapták nemesi armálisukat. Egyik leszármazottja a családnak: Koller Mátyás 1758-ban kapta adományban Főnyed falut, Somogy vármegyében (marcali járás) és Vidák pusztát meg Gödre mezővárost (ma kisközség) Baranya vármegyében (hegyháti járás). Innen a magyar praedicatum. Koller Lajos nagyatyja: János szül. 1804-ben, pesti városi tanácsnok volt. Fia Ferenc Xavér, Koller Lajosunk atyja, szintén Pest város tanácsnoka, városbírája és végül polgármestere volt, a fővárost két ízben mint követ képviselte a pozsonyi országgyűlésen; 1852-ben kapta Ő Felségétől az osztrák nemességet a granzowi előnévvel, 1865-ben pedig septemvir lett.

Koller Lajossal a nemes Koller család fiága kihalt, mert a Szalay Máriaival (Szalay Péter nővérével) kötött házasságából nem született fiú, hanem öt leány; még pedig: Mária Anna, férjezett báró Jeszenszky Béláné, Blanka, férjezett Luczenbacher Miklósné, Edith, férjezett ifj. dr. Korányi Frigyesné, volt párizsi követünk és többszörös pénzügyminiszterünk özvegye, a gyermekkorban elhunyt Éva, és végül Sára, férjezett Kelemen Ferencné.

Koller középmagasságú, megnyerő külsejű, jóságos szemű, elegáns úri ember volt, akit erős szakálla és bajusza idősebbnek mutatott a valóságnál.

Egyenes tartása és ruganyos járása rávallott katonatiszti voltára. De fenntartott ruganyosságát és munkabírását későbbi polgári szolgálatában is, mértékletes józan életével és egészséges sportjával, amely a körülmények és az időjárás szerint felváltva vadászat, lovaglás, vívás, lövészet, úszás és korcsolyázásból állott. Sajnos, a két olasz hadjárat nagyon megviselte egészségét és főleg tüdejét, úgy, hogy nem tudta többé teljesen visszanyerni régi ellenálló képességét.

Koller képzettsége és lelki műveltsége igen sokoldalú és mély volt, mert 16 évi katonai műszaki szolgálata, 5 évi udvari szolgálata és utána 19 évi állami üzemi szolgálata már magában véve rendkívüli sokoldalú képzéssel járt és állandó továbbképzést követelt. De a magakívánta folytonos önképzése is sok állandó olvasmányra és tanulmányra készítette, ami viszont nyelvtudását fejlesztette. Jól beszélt és írt a magyaron kívül németül és franciául, de értett angolul és olaszul is.

Habár alaptermészete komoly volt, mégis helyes életfilozófiájával hajlott a derűre is és rendkívül tudta élvezni a jó vígjátékot, a víg operát, az élclapokat, a magyar népszínművet és a jó zenét. Legkedvesebb színésze volt a híres Vízvári Gyula és jóízűen tudott kacagni a nagy művész komikus alakításain. Kereste a jókedvű társas életet is és gyakran ellátogatott az ú. n. „Fenyő társaság“-ba, ahol szintén a jó humor volt otthonos. Koller nem volt sem dohányos, sem kártyás ember és rendkívül mértékletesen élt.

Jellemző lelki tulajdonsága volt Kollernek a *nevelni tudás* és a *nevelő törekvés*, mely egész egyéniségére és hívő lelkére rásütötte bélyegét és mely őt nagy látóköre és tudása mellett különösen alkalmassá tette nagy személyzet vezetésére és nevelésére, szeretetük megnyerésére, egyes vezetőképes egyéniségek kiválasztására és hűséges gárdájába való beolvasztására.

Nekem különös szerencsém volt vele, mert már a posta és táviró

egyesítési munkálatai alatt, amikor engem megismert, kitüntetett azzal, hogy személyi titkárává tett, mikor pedig a Heim-féle reformmunkálatok már betelevezésükhöz közeledtek, 1890 tavaszán elvitt attaséjaként Párisba az akkori nemzetközi telegráfkonferenciára.

Összesen közel másfél évet töltöttem Koller közvetlen szolgálatában és két hónapot teljesen vele voltam Párizsban. Sok kedves emlékem fűződik ebből az időből személyéhez, amelyekből néhány különösen jellemző és értékes reminiscenciát ide akarok iktatni.

A Szent-Péterváron, Londonban és Berlinben tartott előző nemzetközi távírókonferenciákon szerzett személyi ismeretségek, tapasztalatok és rutin birtokában Koller már első nap teljesen otthonosnak érezte magát a párizsi konferencián, a trónörökös volt lovagló iskolájából (Mannège du dauphin) átalakított oszlopos tanácsteremben, a Louvre közelében.

A konferencia 117 tagjának legtöbbször személyesen ismerte már; a többiekkel is hamarosan megismerkedett és mindnyájan szeretettel és nagyrabecsüléssel fogadták és üdvözölték őt.

Minden ülésen ott volt; a legelső között jött, az utolsók között ment; a legapróbb részletig ismert minden kérdést és habár ritkán szólalt fel, mégis minden elhatározásban benn volt a keze, mert különös tehetsége volt a tömör, világos, precíz fogalmazás és a találó, lényeges szavak kiválasztása a francia nyelvben is. Épp erre a tehetségére való tekintettel a szabályzati bizottságból (Comité du règlement) egy kis szövegező albizottságot küldtek ki (Souscomité de rédaction) *Koller elnökléte* alatt, ami a magyar képviselőre nagy megbecsülés volt. Koller e feladatának pompásan meg is felelt és azzal is hasznos szolgálatot tett a konferenciának, hogy ebbe a szövegező albizottságba ügyesen belevétette azokat a tagokat is, akik sokat szerettek beszélni és ok nélkül indítványozni, mint pl. C. P. V. urat, a konferencia enfant terrible-jét, akit csak azon az úton lehetett lefékezni, hogy az albizottságban kibeszélhette magát.

Maradt azért még távcsónok és távcsónok elég, különösen a francia U. úr, aki minden kérdéshez hozzászólt és félórán belül nem igen volt elhallgattatható. Valósággal kerékkötője volt a konferenciái munka haladásának. Őt nem lehetett a szövegező bizottság carcerjébe zárni, nyíltan nem is lehetett a gazda állam képviselője ellen fellépni, és mégis sikerült Kollernek őt is megfékezni a következő módon.

De Selves, a francia posta és távíró vezérigazgatója, aki maga is konferenciái tag volt, itt-ott bejött a tanácsterembe körülnézni, hogyan halad a munka és nem egyszer mellém ült, az első sorban ülő Koller feletti utolsó padba, ahol én rendezkedtem be irataimmal és ahonnan vártam Koller hívását vagy parancsait. De Selves mindig belenézett az én irataimba és azokból látta, hogy mennyire haladtunk; nem egyszer csóválta is a fejét a munka lassúsága miatt. En ezt Kollernek jelentettem és ő arra utasított, hogy legközelebbi alkalommal hívjam fel De Selves figyelmét, feltűnés nélkül, U. úr bőbeszédűségére. Az alkalom nem váratott magára és De Selves türelmetlensége kapóra jött Koller tervének. A következő halk és rövid, de annál hatásosabb párbeszéd folyt le közöttünk néhány nap múlva a magas utolsó padon:

Ő (idegesen): Ca n'avance pas!

Én (flegmával): On parle bien trop.

Ő (engem fixírozva): Mais qui, par exemple?

Én (ártatlanul): Entre autres Mr. U., le délégué français.

Ő (meglepetve): Ah! Oui?! Bon jour Monsieur! — és sietve távozott.

Másnapról fogva Mr. U. a távszónok, a konferencia kedves meglepetésére kellemes önmérséklettel és szükszavúsággal szólott a kérdésekhez. Hamarosan be is lehetett fejezni a hosszúra nyúlt konferenciát.

Ilyen hatásos és üdvös volt Koller diplomáciája és nem kevésbé ügyes és hasznos volt személyes tárgyalása a konferenciák végén szokásos tarifa-börzén, amikor t. i. közvetlenül alkudoznak egymással az adminisztrációk képviselői a táviratok vég- és átmenő szódijának lehető leszállítása és ezzel a táviratozás olcsóbbá tétele érdekében. Itt is ügyességével és személyes charme-jával nem egy, alig várt sikert ért el.

De Koller nemcsak a munkában volt fáradhatatlan, hanem szorgalmasan részt vett a gazdag szórakozási programnak is minden pontjában és mindent érdeklődéssel és megértéssel tudott élvezni: Carnot, a köztársasági elnök és felesége fogadó-estjét a Palais des Élysées parkjában, a nagy „Opéra” és a „Théâtre Français” diszeloadását, a különféle diner-eket és réception-okat, a gyárak és üzemek bemutatását, a július 14-iki francia fête nationale tündöklő programját és a szép kirándulásokat is. Csak egyben nem vett részt, és ez megbocsátható: Párizs földalatti csatornahálózatának (les égouts) megtekintésében. Egy tagtárs kérdésére nevetve azt felelte: J'ai un petit dégout, contre les grands égouts!“

Érdekes volt kirándulásunk a Compiègne-i híres nagyerdőbe, de a kirándulások legszebbje volt a szajnai gőzhajó-út Rouen-ba és Le Havre kikötőbe. A hajó orran kényelmes tekvőszékben ült Koller és kedélyesen diskurált és tréfált a mindig körülötte sorakozó hűséges konferenciái ifjúsággal: a francia Forestier és Bordelongue, az osztrák Hlawaczek és Gollner, az orosz Tamara stb., és én, mi voltunk akkor a konferencia ifjúsága. Koller széles jókedvében volt és hangos volt körülötte a kacagás és énekszó, úgy, hogy más konferenciái tagok is csatlakoztak a Koller körüli félkörhöz. De a hajó-út Rouenig hosszú volt és lassanként lecsendesedett a szó és ének és egyszerre csak Koller elszundikált kényelmes helyzetében. Erre a kedves Bordelongue csendesen, de határozottan kiadja a jelszót: „Silence Messieurs! Notre cher Mr. Koller, s'est endormi. Allons nous en! És csendben eltávozott mindenki, csak én maradtam gazdám mellett, hogy vigyázzak rá. Ennyire szerette és tisztelte őt a fiatalság, pedig tudott az rakoncátlankodni is, ha nem volt mellette fékező tekintély.

Rouenben 16-fogásos dinert adott a municipium. Szét voltak osztva az asztali felköszöntő beszédek és szigorúan meg volt állapítva azok sorrendje és összefüggése. Koller is vállalt szokása ellenére tósztot, melynek szövege nem volt leírva, csak gondolatmenetét közölte. Az első hivatalos felköszöntőt Jules Roche, a kereskedelmi miniszter vállalta. Még messze voltunk a tósztoktól, amikor egyszerre csak felpattan helyéről Portugália szakállas képviselője, Mr. Augusto de Barros és meg-

előzve a hivatalos tósztok sorát, nekifog egy asztali beszédnek és azt tántoríthatatlanul végig is beszéli, dacára annak, hogy minden oldalról lepisszegték.

Ritkán láttam olyan felfordulást, mint amely követte Barros úr me-renyletét. Mintha bombát dobtak volna a társaságba, vagy mintha az ember véletlenül belelép egy hangyabolyba, olyan rejtlen nyuzsgés tá-madt mindentelé részint a rendbontás miatt, részint a hivatalos tószt-zók elképedése miatt, akik szaladtak a mellékterembe tósztjuk szöve-gének revideálása és a Barros bombájának kiparírozása végett, mert mindegyiknek volt készen írott szövege, mely már nem vágott a hely-zettel. Az egyetlen Koller nem izgult; nyugodtan megvárta, míg ráke-rült a sor és baj nélkül elmondta mondókáját, mert nem volt leirt szö-vege és így nem volt kötve szavakhoz. Akkor láttam, hogy a magyar ember, még ha nem is született szónok, jobban bírja és találja el a kellő szót, mint a legtöbb külföldi nemzet fia.

Le Havreba estefelé érkeztünk és ott a konferencia tiszteletére nagy bált rendeztek a franciák a kikötőben horgonyozó egyik nagy hadi-hajón. A hajó fedélzetétől lefelé öt emeleten keresztül a hajó fenekéig szólt szünet nélkül a zene, ropták fáradhatatlanul a táncot és folyt a pezsgő reggelig.

A komoly konferencia tagjainak legnagyobb része, enyhén szólva, súlyosan bepezsgőzött, még a hölgyek nagyobb része is nobelspicces volt, csak Koller és hűséges kísérője őrizték meg józanságukat és más-nap frissen és üdén ültek a társaságot Párisba visszavivő vonatba, ahol a többi vagy aludt, vagy rosszkedvűen és katzenjammerosan bóbiskolt. Koller elnéző mosollyal és megértő elnézéssel figyelte az emberi fonák-ságokat, egy modern Demokritosként, aki nevető filozófiával emelkedik az emberi gyarlóságok fölé, mert ismeri és megbeosúli az emberi nem komoly törekvéseit is. Sokszor mondta ki ezt az ismert szentenciát: *Tout comprendre, c'est tout pardonner.*

Ugyanezt a filozófiai mosolyt láttam az arcán mindig, amikor Pá-risban, a bábéli város zajos életében, komikus jelenetek játszódtak le előttünk pl. mikor szabad estéken a konferencia számos tagja elment a Rue Tête-boue ismert kis korcsmájába Choucroute-ra (savanyúká-posztára) és sörre és az elfogyasztott „bock“ok száma kezdte elhomá-lyosítani a józan ítélőképességet, vagy mikor a Folies Bergères nevű híres táncmulatóban egy-egy fényes hivatalos vacsora vagy réception után késő éjjel a frakkos és cilinderes konferenciatagok jókedvűen és szinte önfeledten mulattak és tréfáltak.

Ezzel szemben viszont örömmel figyeltem meg Koller emelkedett és áhitatos lelkületét, amikor egy szabad vasárnapon alkalmunk volt egy hírneves páter mélyen szántó egyházi szónoklatát hallgatni a Ma-delaine templomban.

A Párizsból való hazautazás hosszú óráiban több olyan nyilatkoza-tot tett Koller előttem, amelyet érdemes emlékképen felidézni, mert jel-lemzők voltak reá, mint praktikus emberre

Párizsból egy távíró gépmodellt haza hozott. Kérdésemre, hogy mi célból, válasza az volt, hogy az olyan gép, mely megközelíti némileg az ő elgondolását. Olyan távírógéprendszer szeretne ugyanis konstruálni, amely a felvevő állomáson lyukasztott szalagra veszi a távirat szövegét

és a rendeltetés helyén nyomtatott betűvel adja le. E rendszer olcsó volna, mert a kezelést nem kell soká tanulni, mint pl. a Hughes- vagy Baudot-rendszert, és a tarifája is olcsó volna és egyszerű, mert a díj nem szó szerint, hanem *a szalag méterje szerint* volna fizethető.

Baross, a nagy miniszter nem igen méltányolta ezt az elgondolást és a Párisból hazahozott modellt, úgy tudom, a múzeumba került, azonban érdekes, hogy részben mégis megvalósult azóta Koller elgondolása, mert pl. rádió és azonkívül az úgynevezett arithmikus gépeken bizony használják a perforált szalagos adást.

Ugyancsak erről az útról még egy életbevágó tanács jut eszembe, melyet Koller erősen hangoztatott, és melyet magam is megfogadtam. A tanács bölcs és nemes, de nehezen fog általános követésre találni, mert erősen beleütközik az emberi hiúságba és önzésbe.

„Vezető pozícióban levő ember csak addig maradjon aktív szolgálatban, ameddig életpályája eléri a kulminációt, mert ha akkor nyugdíjba vonul, nimbusszal távozik, emlékét és alkotásait becsben tartják és utódai is dicsérni fogják, mert megnyitotta számukra az utat; míg ha megvárja, míg életpályája a lefelé hajló ágba süllyed, és míg kitessékelik vagy a kék ívet teszik az asztalára, még ha alkotott is valamit, alkotásait a sárba tiporják és emlékét az enyészetnek adják át.“

Koller maga is nobilesan és nemeslelkűen szem előtt tartotta ezt az általa hirdetett életelvet és már 53 éves korában, életpályájának zenithjén búcsút mondott kedvelt szolgálatának: a postának és távirónak, csakhogy túlhajtott lelkiismeretességgel olyan gyökeresen vont le a konzekvenciát, hogy nemcsak a szolgálattól, hanem egy csapással az *élettől is megvált*, családjának és mindazoknak szomorúságára, akik őt ismerték és nagyrabecsülték.